

## נורמליזציה תמורת פרוליפרציה? האסטרטגיה הגרעינית הסעודית ומחיר השלום עם ישראל

יואל גוז'נסקי | 19 במארס, 2023 | גיליון 1698

באופן איטי אך שיטתי מקדמת ערב הסעודית את תוכניתה הגרעינית, שלה ממדים שונים. ההתקרבות שחלה לאחרונה בין ריאד לטהראן לא משנה משמעותית את נתוני היסוד בהקשר זה, ובפרט את תפיסת האיום האיראני עבור הממלכה. בעתיד הלא רחוק עלול להיווצר מתח בין עניינה של ישראל בפקיח ובהטלת הגבלות על תכנית זו, בשל הסכנות שהיא עלולה להציב בפניה, לבין האינטרס הישראלי בקידום היחסים עם הממלכה. למרות קשריה של ישראל עם ערב הסעודית והפוטנציאל הגלום בקשרים אלו - שיקולים של מניעת תפוצה צריכים לעמוד בראש. על ישראל לפעול במגוון דרכים כדי למנוע יכולת העשרת אורניום/עיבוד פלוטוניום מערב הסעודית, גם במחיר פגיעה אפשרית ביחסים עמה.

### תכנית הגרעין הסעודית

החלק הארי בחזון 2030 של ערב הסעודית עליו חתום יורש העצר והשליט בפועל, מוחמד בן-סלמאן, מוקדש להכרח להפחית את תלותה בנפט ולבסס כלכלה מגוונת, תחרותית ובת קיימא. בין היתר, הממלכה החליטה לצעוד בנתיב הגרעיני והיא מעניקה לכך הצדקות אנרגטיות-כלכליות, הגם שהיא מונעת בהקשר זה בעיקר מנחיתות אסטרטגית ביחס לאיראן ומשיקולי יוקרה ומעמד. ב-2012 הצהירה הממלכה, החתומה על האמנה למניעת תפוצה גרעינית, ה-NPT, על חזון לבניית 16 כורי כוח עד 2032, אך היעד נדחה ועומד כעת על 2040 - יעד שגם הוא אינו ריאלי. ב-2017 הסעודים פרסמו מכרז בינלאומי לבניית שני כורים ראשונים אך הם לא עמדו בלוח הזמנים. הסיבות לדחייה קשורות בין השאר לקשיים בהגעה להסכם לשיתוף פעולה גרעיני עם ארצות הברית.

לאורך השנים הדגישה הממלכה שתוכניתה הגרעינית היא לצרכי שלום בלבד. אולם בכירים סעודים, בהם יורש העצר והשליט בפועל, מוחמד בן-סלמאן, הצהירו בפומבי ובמפורש כי אם לאיראן תהיה יכולת גרעינית, גם לממלכה תהיה יכולת כזו. הצהרות מעין אלו, ההתקדמות האיטית בתוכנית האזרחית והחשש מאיראן מחזק את ההערכה כי אין לממלכה עניין של ממש בתוכנית גרעין אזרחית וכי כשגבה יהיה אל הקיר היא תפנה לקיצורי דרך. משום כך, כנראה, מתעקשת ריאד על "זכותה" להעשיר אורניום. היא מבקשת בכך ללחוץ על המערב כדי שימנע מאיראן להשלים את הפיתוח הגרעיני שלה מחשש שאי-מניעה יביא למענה סעודי ולמרוץ חימוש גרעיני במזרח התיכון. ככלל, הסעודים מבקשים להעמיד עצמם כשווים לאיראן, אם היא

זוכה להעשיר אורניום, אומרים הסעודים, אזי גם לנו מותר. בנוסף, הסעודים מבקשים לשמור על כל האופציות הגרעיניות פתוחות, גם אם אינם מתכוונים לחתור מיידית לפיתוח נשק גרעיני.

[במסמך](#) המתווה את מדיניותה בנושא הגרעיני, הממלכה מתחייבת לפתח תוכנית גרעינית לצרכי שלום בלבד, העולה בקנה אחד עם האמנות הבינלאומיות המחייבות; לבטיחות גרעינית ולשקיפות בתחום הרגולטורי והאופרטיבי; למיצוי המשאבים (בעיקר אורניום) המצויים בשטחה. הסעודים מתקדמים לאט במימוש החזון הגרעיני שלהם, בוודאי ביחס לשכנתם, איחוד האמירויות, המפעילה שלושה כורים מתוך הארבעה מתוצרת קוריא (APR1400) שנבנו בשטחה. איחוד האמירויות, בתמורה לסיוע בינלאומי בתחום ויתרה על העשרת אורניום ועיבוד פלוטוניום - תקדים שזכה לכינוי "תקן הזהב".

ערב הסעודית אינה מקבלת תקן הזה, והיא בחרה בדרך שונה משכנתה ומקדמת באופן שיטתי את תוכניתה הגרעינית במספר ערוצים:

א. העשרת אורניום - בינואר 2023 [הצהיר](#) שר האנרגיה הסעודי ואחיו של יורש העצר, עבד אל עזיז בן-סלמאן, כי הממלכה מתכוונת לנצל את מרבצי האורניום שבשטחה כדי להעשירו לרמה נמוכה (LEU). הצהרה זו מתווספת לדברי בכירים סעודים בשנים האחרונות המדגישים את כוונת הממלכה לעצמאות בהפעלת מעגל דלק גרעיני. האם ישנה כבר פעילות בפועל בתחום? ב-2020 פורסם שהתנגלה בממלכה מתקן למיצוי "עוגה צהובה", שלב ראשון בהפקת אורניום לכל שימוש שהוא, שנבנה בשיתוף פעולה עם סין, שהתהדק משמעותית בשנים האחרונות. עד עתה לא "התגלו" בממלכה מתקנים להמרה או להעשרת אורניום. אי-הכדאיות הכלכלית של העשרה עצמאית והחלופות ממקור חיצוני אמין, הפוטנציאל הסולרי ועתודות הנפט של הממלכה - כל אלה מזינים חשד סביר שפני הממלכה אינם רק לתוכנית גרעין אזרחית.

ב. כורי כוח - הממלכה פרסמה ב-2022 מכרז לבניית שני כורים, 1.4 ג'יגה-וואט כל אחד, שיבנו לשפת המפרץ. הממלכה בוחנת הצעות לבניית הכורים מרוסיה, סין, צרפת, ארצות הברית ודרום קוריא. לדרום קוריא מיוחסים הסיכויים הגבוהים ביותר לזכות, בשל שיתוף הפעולה שכבר קיים בין המדינות ובזכות הניסיון שנצבר בסיאול בבניית הכורים האמירותים. יודגש כי כדי שערב הסעודית תוכל לרכוש את הכורים מדרום קוריא, סיאול זקוקה לאישורה של ארצות הברית, בשל שיקולים פוליטיים ויתכן גם טכנולוגיים (האמריקאים טוענים שהטכנולוגיה בה נבנו הכורים שייכת לחברת ווסטינגהאוס). מכשול נוסף הוא חתימה סעודית על "הסכם 123" לשיתוף פעולה גרעיני עם ארצות הברית (על שם סעיף בחוק האנרגיה הגרעיני האמריקאי מ-1954).

ג. רגולציה ומחקר - בשטח עיר המלך עבד אל-עזיז למדע וטכנולוגיה (KACST) נבנה כעת כור מחקר קטן מתוצרת ארגנטינה, פרויקט בו מעורבת גם דרום קוריא (הטענת הדלק בכור תחייב הסכם חדש בין ערב הסעודית לסבא"א). כור המים הקלים הוא

בהספק נמוך (30 kW), נועד בעיקר להכשרת כוח אדם ולא מהווה סכנה בהיבטי תפוצה. לממלכה ארגון נוסף העוסק במחקר גרעיני, עיר המלך עבדאללה למחקר גרעיני ואנרגיה מתחדשת (KACARE). ב-2022 חתמו שני הארגונים על שיתוף פעולה ואינטגרציה של תחומי פעילות שונים. באותה שנה נחשף דבר קיומה של חברת אחזקות גרעינית שתתרכז בבניית מתקנים גרעיניים והכשרת כוח אדם בתחום.

ד. קיצורי דרך - לערב סעודית מערכת יחסים אסטרטגית ארוכת-שנים עם פקיסטן. בעוד ריאד נותרה משענת כלכלית לאיסלמבאד, פקיסטן עשויה לסייע לה [במגוון דרכים](#) להשגת מענה מהיר ומן המוכן כדי להתמודד עם פריצה איראנית לגרעין. פקיסטן אינה היחידה, גם צפון קוריאה עלולה לסייע לערב הסעודית והיא צריכה להילקח בחשבון. הנחיתות האסטרטגית של ערב הסעודית ביחס לאיראן וגם אופי ההנהגה הנוכחית בה ומשאביה העצומים - כל אלה מגבירים את הסבירות כי במקרה שאיראן תפרוץ לגרעין, ריאד תפנה למימוש "האופציה הפקיסטנית". ההתקרבות האינסטרומנטלית שחלה לאחרונה בין ריאד לטהרן לא משנה באופן משמעותי את נתוני היסוד הללו או את תפיסת האיום האיראני עבור הממלכה. הסעודים אף שרטטו לאחרונה את הקו האדום מבחינתם, שיאלץ אותם במשתמע לרכוש יכולת גרעינית, כנראה מן המוכן; נשק גרעיני מבצעי בידי איראן. בדצמבר 2022 [אמר](#) שר החוץ הסעודי, פיצל בן-פרחאן, כי במקרה כזה "כל האפשרויות פתוחות" ("all bets are off").

### תפוצה גרעינית ומחיר הנורמליזציה

ממשלי הנשיאים אובמה וטראמפ דנו עם ערב הסעודית על הסכם 123. נראה שהסיבה המרכזית לאי ההתקדמות נעוצה בסירוב הממלכה לתנאי ארצות הברית: ויתור על העשרת אורניום/עיבוד פלוטוניום בשטחה וחתומה על "הפרוטוקול הנוסף" של סבא"א, המאפשר פיקוח הדוק יותר על מתקניה ויספק תמונה מלאה יותר של המאמצים הסעודיים בתחום הגרעיני.

בכל האמור לפיתוח תכנית גרעין אזרחית ובמאמץ ללחוץ על וושינגטון להגמיש את תנאיה לחתימה על הסכם לשיתוף בתחום, יתכן שהסעודים יפעילו מנוף לחץ נוסף: נורמליזציה עם ישראל. ואכן, [דווח](#) כי אחד מתנאי הממלכה לחימום יחסיה עם ישראל הוא התרת פעילות גרעינית בממלכה. לפי נוסחה זו, הסעודים יבקשו לרכך את התנאים האמריקאים לשיתוף פעולה גרעיני עמם בתמורה לצעדים בוני אמון מכיוונם כלפי ישראל.

בין ירושלים לריאד מתקיימת מערכת יחסים שקטה. ראש הממשלה בנימין נתניהו אף הצהיר על אודות כוונתו להתור לחתימה על הסכם שלום עם הממלכה. אך בבוא ישראל לשקלל את המחירים האפשריים של הסכם כזה, עליה לקחת בחשבון גם היבטים של תפוצה גרעינית. לפרוליפרציה גרעינית אזרחית בהקשר הסעודי יש להוסיף את הסכנה שבפגיעה קינטית בכורים שיבנו, למשל על ידי מל"טים/טילים איראניים או של שלוחיה. (בעבר התפארו הח'ותים כי ירו טילים לכיוון הכורים האמירותים בבארכה - אירוע שהוכחש על-ידי אבו-דאבי). בין

הסיכונים שצריך למנות יש גם הפעלה בלתי מורשית ואבדן שליטה על נשק, אם יהיה, או אולי על חומרים גרעיניים.

יש לקיים דיון בנושא, גם אם לא באופן פומבי, וזאת בשונה מהתהליך שהביא לנורמליזציה עם איחוד האמירויות במהלכו ניתנה ככל הנראה הסכמה ישראלית לרכישת F-35 על-ידי האמירות. על ישראל להתנגד להסכם לשיתוף פעולה גרעיני בין וושינגטון לריאד, אם הוא לא יכלול אימוץ של "תקן הזהב". בעבר הסתירה הממלכה היבטים בתוכנית הטילים והגרעין שלה ויש חשיבות לשימור ערנות מודיעינית על הנעשה בשטחה בתחום.

הדילמה אינה פשוטה משום שלישאל יש עניין ברור שהסעודים ישתפו פעולה עם ארצות הברית בתחום הגרעין, ולא עם סין או רוסיה. ישראל גם אינה צריכה להתנגד עקרונית לתוכנית גרעין אזרחית בערב הסעודית. שהרי, התנגדות לא תועיל שכן בהקשר זה הסוסים כבר ברחו מן האורווה. נורמליזציה עם ערב הסעודית היא יעד חשוב וראוי כי ישראל תשקול לערוך ויתורים כדי לממשו. אולם, על ישראל לשקול היטב את מחירו של שלום אפשרי עם ערב הסעודית אם יכלול פעילות גרעינית בממלכה שלא על-פי "תקן הזהב". על ישראל לתת עדיפות להסדרת היחסים עם הממלכה, ולהיות מוכנה לערוך ויתורים שונים, אך לא בתחום הגרעיני.

---

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט